

SZEMLE

ROBERT BARTLETT—ANGUS MACKAY
(SZERK.)

MEDIEVAL FRONTIER SOCIETIES

(Clarendon Or., Oxford, 1989. 368 o.)

A kötet tanulmányai eredetileg egy azonos című, Edinburghban tartott konferencián hangzottak el 1987 szeptemberében. Mind a konferencia szervezőinek, mind a kötet szerkesztőinek meggyőződése szerint a — bármiféle politikai, kulturális — határon való elhelyezkedés, a „frontier society”-lét közös problémákat vet fel, közelálló jellegzetességeket mutat egymástól oly távoli társadalmak életében is, mint az angol—ír, angol—skót, arab—kasztíliai, német—cseh, német—lengyel. Legyőzve a téma csábítását elméleti vitákra és fejtegetésekre, a szerzők empirikus, adatgazdag esettanulmányokkal mozdtítják el a nemzetközi téma kutatását. Ebben a szándékukban már előljáróban is üdvözölhetjük őket! E folyóirat hasábjaira nem csak azért kívánkozik ez az ismertetés, mert a magyar történelem is szolgálhatna bőségesen tapasztalatokkal — sokkal inkább, mint például a német—cseh téma —, s egyúttal számos, a kötetben érvényesülő szempontot a hazai történetírásban is gyümölcsözően hasznosíthatnánk, hanem katonai jellege miatt is: az egymással szemben álló, s állandó harci érintkezésnek kitett társadalmak egyik fő közös vonása a létüket és szervezettségüket mélyen átjáró militarizálódás volt.

Az egyetlen elméleti igényű tanulmány — *Robert J. Burns* (University of California) munkája. „A határok jelentősége a középkorban” — inkább hasznos bibliográfiai áttekintése a kérdéskörnek. Sikerrel lép túl a *Frederick Jackson Turner* munkásságát (vö. 1893: *The Significance of the Frontier in American History*) pro és kontra megítélő értekezések tengerén, beleértve a neoturneriánusok munkásságát is. Bölcsen hívja fel a figyelmet a „frontier”-irodalom legsikerültebb alkotásaira, ugyanakkor az alapító Turnertől sem vitatja el, hogy módszertani hiányosságai

ellenére még mindig kölcsönözhetünk tőle ösztönző meglátásokat, nem is beszélve ma is lendületesnek tűnő retorikájáról. Mi sem érezzük túlzottnak megállapítását, hogy Turner sok vonatkozásban az *Annales*-iskola előfutárának tekinthető, különösen társadalomtörténeti érzékenysége, interdiszciplináris jellege, regionális esettanulmányai alapján. Az 1980-as évek kutatása, így a jelen kötet tanulmányírói is, elvetették az „alapító” gondolatrendszerének lefegyverző egyszerűségét, ám elmondhatatlanul sokat nyertek az eltérő kultúrák közötti bonyolult kapcsolatrendszer alapos és elmélyült feltárásától. A fogantatása szerint inkább „amerikai” megközelítés, úgy látjuk, az európai kutatók számára is egyre megszokottabbá válik. *Archibald Lewis* vagy *Charles J. Bishko* munkái az ibériai félsziget határterületeinek összehasonlításával éppen a középkor-kutatás számára bizonyultak ösztönzőnek.

A kötet nyitó tanulmányai az angol—skót határral, a telepített területek arisztokráciájának létrejöttével, összetételével és a kasztíliai határterülettel foglalkoznak. *Geoffrey Barrow* (University of Edinburgh) munkájában azt bizonyítja, hogy 1100 és 1300 között viszonylag békés volt az angol—skót határ, amit a határterületek településrendje, az ottani jogszokások, a határátlépések gyakorlata tükröz. *Robert Bartlett* (University of Chicago) Írország, Palesztina, Andaluzia és Poroszföld tanulságai alapján elemzi az arisztokrácia betelepülésének motívumait, kronológiai jellemzőit és jogi feltételeit.

Különösen figyelemreméltó *Manuel González Jiménez* (Universidad de Sevilla) Kasztíliaiak szentelt dolgozata. Minden bizonnyal az előtanulmányok nagy száma és igényessége miatt is olyan meggyőző a határtartományok

mozgásának, a határsávok helyzetének bemutatása a Reconquista folyamán, Toledo 1085. évi bevételétől a XIV. század közepéig. A király által közvetlenül irányított telepítéspolitikát, az ott lakók részletesen szabályozott katonai kötelezettségei, a települések védelmének gondos megszervezése, a betelepüléshez kötődő katonai, gazdasági kiváltságok mind a határhelyzet körülményeiből következnek. Fontos gyakorlati szerepük volt a lovagrendeknek, amelyekből a XII. században négy is szerveződött, s létük előfeltétele volt a bevándorlás és megtelepedés megindulásának a veszélyes elsővonalbeli területeken.

Rees Davies (University College of Wales, Aberystwyth) Írország és Wales angolok általi meghódításának folyamatát hasonlítja össze. A militarizált ír és walesi társadalmak sorsa másként alakult, mivel Wales meghódítása már a XIII. század végére befejeződött s így az akkortól megszűnt határterületnek lenni. A két idegen kultúra egymás mellett élésének azonban ezután (1282—3) számos érdekes jegyét mutatja be a jog és közigazgatás területén. Írország ezzel szemben az egész középkoron át a fegyveres konfliktusok légkörében élt, mint azt *Robin Frame* (University of Durham) részletesen tárgyalja az írországi angol katonai szolgálat szervezeteiről írva.

José Enrique López de Coca Castañer (Universidad de Málaga) a kasztíliai—granadai határt vizsgálja 1369—1482 között. A két tartomány között az ellenségeskedések ellenére szoros kapcsolat állott fenn, főleg a fogságukból kölcsönösen menekülők és a kereskedők révén. Így a határkörzetekben rendszeres gyakorlat volt bírák kiküldése, közös bíróságok felállítása a mindkét felet érintő ügyekben.

Paul Knoll (University of Southern California) a német—lengyel határ politikai-gazdaságtörténeti elemzését nyújtja, inkább a korszak (XI—XIII. század) politikátörténetére koncentrálván.

Hasonlóképpen közelíti meg *Friedrich Lotter* is (Universität zu Göttingen) az Elbától keletre eső területek kolonizációjának problémáját.

Angus Mackay (University of Edinburgh) a kasztíliai—granadai érintkezést ideológiai, vallási szempontból tárgyalja. Természetes, hogy a kasztíliai határterület a patrónus szentek, de mindenekelőtt Mária oltalma alatt állott, így neki szentelték Córdoba és Alhama templomait. Közvetve vagy közvetlenül Mária segítette a seregeket a csatában, a katonák Mária-erekyéket, -képeket vittek magukkal. A szent tiszteletben álló tárgyak közé tartozott III. Szt. Ferdinánd kardja, amelyet a sevillai Santa Maria la Mayor katedrálisban őriztek. Ez emlékeztetett arra a tényre, hogy Ferdinánd vette be 1248-ban Sevillát, a hagyomány szerint oly módon, hogy a Szűz megjelent neki s átadta a város kulcsait. A mórok elleni küzdelemben az írott és szóbeli történeti hagyománynak is nagy szerep jutott, amennyiben uralkodókat, szenteket állítottak példaképül a harci szellem és a belső összetartás serkentésére. A szerző végül az ibériai harcok eschatológikus vonásait eleveníti fel.

Hasonlóképpen jelentős szerep jutott a vallási tényezőknek az angol—skót határvidéken is, mint az *Antony Goodman* (University of Edinburgh) írásából kiderül. Különösen Szt. Kutbert és Szt. Kentigern határokat nem ismerő kultusza tartotta fenn és ösztönözte a két terület közötti kapcsolatokat. E szentek a maguk területének patrónusaiként is szerephez jutottak, így Kutbert maga jelent meg II. Dávidnak 1346-os inváziója előtt, óva őt attól, hogy a földjére támadjon, s megjósolta vereségét. Nagy jelentőségű ünnepek is — pl. Keresztelő Szt. János, Mária mennybemenetele — a skótokat és angolokat közös ünneplésre bírták.

A kötetet alapos és hasznos bibliográfia zárja.

Veszprémy László